AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Ümit Gaberli
Dr. Öğr. Üyesi Yenal Yağmur

nobel

AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Ümit Gaberli
Dr. Öğr. Üyesi Yenal Yağmur

Yayın No.: 3844
Beşeri Bilimler No.: 365
ISBN: 978-625-417-284-7
E-ISBN: 978-625-417-283-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2021

© Copyright 2021, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Lale Yalçın -laleenobel@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu: Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt: Atalay Konfeksiyon Matbaacılık ve Reklam İnşaat Turizm Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 47911 Zübeyde Hanım Mah. Süzgün Cad. No.: 7 Altındağ/Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Gaberli, Ümit., Yağmur, Yenal.
Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonu / Editörler: Ümit Gaberli - Yenal Yağmur
1. Basım, XVI + 314 s., 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-284-7
E-ISBN: 978-625-417-283-0
1. Rekreasyon 2. Açık ve Kapalı Alan Aktiviteleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com-
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm-1
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONUNA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Eda Koçak-Siirt Üniversitesi Tasarım Meslek Yüksekokulu
Şehir Bölge Planlama Bölümü.
E-posta: eda.kocak@siirt.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-2153-0636.

Dr. Öğr. Üyesi Yenal Yağmur-Siirt Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Rekreasyon Yönetimi Bölümü.
E-posta: yenal.yagmur@siirt.edu.tr ORCID ID: 0000-0008-9273-9122.

Bölüm-2
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU: KAVRAMLAR, FAALİYETLER VE TARİHSEL GELİŞİM

Doç. Dr. Nuran Akşit Aşık-Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Meslek Yüksekokulu.
E-posta: nuran@balikesir.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0409-7359.

Bölüm-3
AÇIK ALAN REKREASYONU: HAVA VE DENİZ AKTİVİTELERİ

Öğr. Gör. Ali İhsan Uygun-Antalya AKEV Üniversitesi Aşçılık Programı Meslek Yüksekokulu.
E-posta: ali.uygun@akev.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-7936-0794.

Bölüm-4
AÇIK ALAN REKREASYONU: KARA VE KAR AKTİVİTELERİ

Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Erul-İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi.
E-posta: emrullah.erul@ikcu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3785-9145.

Bölüm-5
AÇIK VE KAPALI ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN HAYVAN ODAKLI FAALİYETLER

Öğr. Gör. Altan Demirel-Antalya AKEV Üniversitesi Turizm ve Eğlence Hizmetleri
Bölümü Turist Rehberliği Programı.
E-posta: altan.demirel@akev.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-1010-4116.

Bölüm-6
KAPALI ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREASYONEL FAALİYETLER

Öğr. Gör. Dr. Fatih Çavuşoğlu-Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi.
E-posta: fatih.cavusoglu@dpu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4522-6401.

Bölüm-7
ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİN (AVM) KAPALI ALAN REKREASYONU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Sezer Karasakal-Antalya Bilim Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
E-posta: sezer.karasakal@antalya.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4713-2735.

Bölüm-8
REKREASYON ALANLARININ PLANLANMASINDA VE YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLERİN EVRİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Demet Erol-Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
E-posta: edemet@gazi.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-1705-4297

Öğr. Gör. Eda Koçak-Siirt Üniversitesi Tasarım Meslek Yüksekokulu.
E-posta: eda.kocak@siirt.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-2153-0636.

Bölüm-9
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA AÇIK VE KAPALI ALANDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREATİF FAALİYETLER

Öğr. Gör. Yaşar Mert Demiral-Antalya AKEV Üniversitesi Aşçılık Meslek Yüksekokulu
E-posta: mert.demiral@akev.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-8942-1247.

Bölüm-10
ULUSAL PARK VE KORUMA ALTINDAKİ ALANLARIN GELİŞİMİ VE YÖNETİMİ

Doç. Dr.-Güney Çetinkaya-Akdeniz Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü.
E-posta: gcetinkaya@akdeniz.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-1757-5105.

Bölüm-11
AÇIK ALAN REKREASYONU VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit Akın-Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü.
E-posta: halitakin@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9455-0323.

Bölüm-12
AÇIK ALAN REKREASYONU OLARAK GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ETKİNLİKLER

Öğr. Gör. Özge Büyük-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ezine MYO-Seyahat Turizm Eğlence Hizmetleri Bölümü, Çanakkale-Türkiye.
E-posta: ozgebuyuk@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2058-8510.

Dr. Öğr. Üyesi Simge Kömürcü Sarıbaş-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü.
E-posta: simge.komurcu@ikcu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9094-3023.

Bölüm-13
OYUN KAVRAMININ DOĞASI, REKREASYON İLE İLİŞKİSİ VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ

Öğr. Gör. Altan Demirel-Antalya Akev Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü Turist Rehberliği Programı.
E-posta: altan.demirel@akev.edu.tr ORCID ID : 0000-0002-1010-4116.

Dr. Öğr. Üyesi Yenal Yağmur-Siirt Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Rekreasyon Yönetimi Bölümü.
E-posta: yenal.yagmur@siirt.edu.tr ORCID ID: 0000-0008-9273-9122.

Bölüm-14
SANAL REKREASYON: SANAL GERÇEKLİK DESTEKLİ OYUNLAR AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYON FAALİYETLERİNE ALTERNATİF OLABİLİR Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi Ümit Gaberli-Siirt Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Rekreasyon Yönetimi Bölümü.
E-posta: umit.gaberli@siirt.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0097-174X.

Bölüm-15
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONUNUN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ VE GELECEĞİ

Dr. Yunus Topsakal-Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.
E-posta: topsakal.yunus@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3202-5539

Bölüm-16
TİCARİ REKREASYONEL ORGANİZASYONLAR OLARAK TEMALI PARKLAR VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Kadir Faik Küçüktopuzlu-Siirt Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Rekreasyon Yönetimi Bölümü.
E-posta: kadir.kucuktopuzlu@siirt.edu.tr, ORCID ID: 000-0003-1267-8559

ÖN SÖZ

Son dönemde rekreasyon üzerine ulusal alan yazında çeşitli konuları farklı bakış açılarıyla inceleyen birçok çalışma yayınlanmıştır. Bu eser, akademik ilginin bu alana yönelmesi, alan yazındaki ciddi bir boşluğu doldurması, konuya ilgi duyan kişiler için bir kaynak oluşturması yanında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim alan öğrenciler ve bu düzeyde eğitim veren akademisyenler için de son derece önemlidir. Tüm bu gelişmelere rağmen hâlâ rekreasyon alanında önemli boşluklar bulunmaktadır. Rekreasyonun yapısal-mekânsal sınıflandırması içinde yer alan açık ve kapalı alan rekreasyonu konusunda kapsamlı, nitelikli ve konuyu geniş perspektiften ele alan bir kaynak oluşturmamızın çıkış noktası, alan yazında birkaç çalışmanın dışında yeterli derinliğe sahip kaynağın bulunmamasıdır. Aslında bu çalışmanın çıkış fikri itibariyle "Rekreasyon: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler" adlı kitabımızla tamamen benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Ortaya çıkan bu eser, devam niteliğinde olmamakla birlikte rekreasyon kavramına geniş bir perspektiften bakmak yerine, açık ve kapalı alan rekreasyonu konusunu odağına almıştır. Açık ve kapalı alan rekreasyonuna yönelik bir değerlendirmeyle başlayan bu eserde, açık ve kapalı alan rekreasyonunun tarihsel gelişimi, açık alan rekreasyon faaliyetleri olarak hava, deniz, kara ve kar aktiviteleri detaylı şekilde incelenmektedir. Ayrıca bu eser açık ve kapalı alanlarda hayvan odaklı rekreatif faaliyetleri içeren bir bölüme yer vermesiyle de zaten az sayıda olan benzerlerinden ayrılmaktadır. Kapalı alanda yapılan rekreasyon faaliyetlerinin farklı bölümlerde incelendiği kitapta, alışveriş merkezlerinin (AVM) kapalı alan rekreasyonu olarak değerlendirildiği bir bölümle rekreasyon olgusuna farklı bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Rekreasyon alanlarının planlanmasında ve yönetiminde kullanılan yöntemlerin anlatıldığı bu kitap, ulusal park ve koruma altındaki alanların gelişimi ve yönetimi ile sürdürülebilirlik konularına da yer vermektedir. Son olarak rekreasyonel organizasyon ve etkinliklerin tarihsel gelişiminin yanında gastronomi turizmi, temalı parklar gibi alanlarla da ilişkilendirildiği bu eser, oyunun doğası ve oyun-rekreasyon ilişkisine de odaklanarak sanal gerçeklik destekli video/dijital oyunlara kadar uzanan teknolojik değişimi gözler önüne sermektedir. Yaklaşık bir yıllık çalışmanın ürünü

olan bu eserle alan yazında önemli bir boşluğu doldurmaya aday olmakla birlikte, açık ve kapalı alan rekreasyonu konusunda bilgi sahibi olmayı isteyen tüm unsurlara yardımcı olmayı hedeflemekteyiz. Eserin gelecekte daha da geliştirilmesi ve eksik yönlerinin giderilmesi için sizlerden gelebilecek tüm yapıcı eleştirileri ve önerileri büyük bir memnuniyetle karşılayacağımızı bilmenizi isteriz.

Ümit GABERLİ & Yenal YAĞMUR

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **vii**

Bölüm-1
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONUNA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME **1**
Eda Koçak-Yenal Yağmur
1. GİRİŞ 1
2. TURİZM DİSİPLİNİ AÇISINDAN REKREASYON 2
2.1. Açık Alan Rekreasyonu 5
2.2. Kapalı Alan Rekreasyonu 8
3. ŞEHİR PLANLAMA DİSİPLİNİ AÇISINDAN REKREASYON 10
3.1. Rekreasyon Alanı Olarak Açık Yeşil Alanlar 14
SONUÇ 15
KAYNAKÇA 18

Bölüm-2
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU: KAVRAMLAR, FAALİYETLER VE TARİHSEL GELİŞİM **21**
Nuran Akşit Aşık
1. REKREASYON KAVRAMI 21
2. REKREASYONUN ÖZELLİKLERİ 23
3. REKREASYONUN SINIFLANDIRILMASI 24
3.1. Faaliyetlere Katılma Biçimine Göre Rekreasyon 25
3.2. Yerel Sınıflamaya Göre Rekreasyon 25
3.3. Faaliyetlere Katılanların Sayısına Göre Rekreasyon 26
3.4. Faaliyetlere Katılanların Yaşına Göre Rekreasyon 26
3.5. Faaliyetlere Katılanların Uyruğuna Göre Rekreasyon 26
3.6. Fonksiyonel Açıdan Rekreasyon 26
3.7. Faaliyetlere Katılanların Mekân Tercihleri Açısından Rekreasyon 27
4. AÇIK ALAN REKREASYONU 28
4.1. Açık Alan Rekreasyonunun Önemi 28
4.2. Açık Alan Rekreasyonunun Tarihsel Gelişimi 29

4.3. Açık Alan Rekreasyon Faaliyetlerinin Sınıflandırılması 31
5. KAPALI ALAN REKREASYONU 35
5.1. Kapalı Alan Rekreasyonunun Önemi 36
5.2. Kapalı Alan Rekreasyonunun Tarihsel Gelişimi 36
5.3. Kapalı Alan Rekreasyon Faaliyetleri 38
KAYNAKÇA 39

Bölüm-3
AÇIK ALAN REKREASYONU: HAVA VE DENİZ AKTİVİTELERİ 45
Ali İhsan Uygun
1. GİRİŞ 45
2. HAVA AKTİVİTELERİ 46
2.1. Yamaç Paraşütü 47
2.2. Hava Modelciliği 48
2.3. İnsansız Hava Araçları 48
2.4. Yelkenkanat 49
2.5. Paramotor 49
2.6. Paraşüt 50
2.7. Planör ve Motorlu Planör 50
2.8. Microlight 51
2.9. Motorlu Yelkenkanat 51
2.10. Sıcak Hava Balonu 52
2.11. Diğer Hava Aktiviteleri 52
3. DENİZ AKTİVİTELERİ 53
3.1. Yüzme 53
3.2. Kano (Canoeing) 54
3.3. Yelken 54
3.4. Rüzgâr Sörfü (Windsurfing) 54
3.5. Parasailing 55
3.6. Flyboard 55
3.7. Uçurtma Sörfü (Kitesurf) 55
3.8. Wakesurfing/Wakeboarding 56
3.9. Donanımlı Dalış (Scuba Diving) 56
3.10. Yat/Tekne Turu 56
3.11. Diğer Deniz Aktiviteleri 58

SONUÇ 58
KAYNAKÇA 60

Bölüm-4
AÇIK ALAN REKREASYONU: KARA VE KAR AKTİVİTELERİ 61
Emrullah Erul
1. GİRİŞ 61
2. REKREASYON FAALİYETLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE SINIFLANDIRILMASI 63
2.1. Mekânsal Açıdan Rekreasyon 63
3. AÇIK ALAN REKREASYONUNDA FAALİYET TÜRLERİ 65
3.1. Karada Yapılan Açık Alan Rekreasyon Aktiviteleri 65
3.2. Kar ve Buz Üzerinde Yapılan Açık Alan Rekreasyon Aktiviteleri 72
4. KARADA VE KARDA YAPILAN REKREASYON AKTİVİTELERİNİN FAYDALARI 73
5. KARADA VE KARDA YAPILAN REKREASYON AKTİVİTELERİNE KATILIMI TEŞVİK EDEN FAKTÖRLER 75
6. KARADA VE KARDA YAPILAN REKREASYON AKTİVİTELERİNE KATILIMI ENGELLEYEN FAKTÖRLER 76
SONUÇ 77
KAYNAKÇA 78

Bölüm-5
AÇIK VE KAPALI ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN HAYVAN ODAKLI FAALİYETLER 83
Altan Demirel
1. GİRİŞ 83
2. BOŞ ZAMAN VE REKREASYON OLGUSUNA GENEL BAKIŞ 85
3. AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU 87
4. AÇIK VE KAPALI ALANLARDA HAYVANLARIN KULLANIMI 89
4.1. Hayvanat Bahçeleri 89
4.2. Su Parkları 91
4.3. Akvaryumlar 91
4.4. Sirkler 92
4.5. Av Etkinlikleri 93
4.6. Etkinlik Kapsamında Kullanılan Hayvanlar 94
SONUÇ 96
KAYNAKÇA 97

Bölüm-6
KAPALI ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREASYONEL FAALİYETLER 101
Fatih Çavuşoğlu
1. GİRİŞ 101
2. BOŞ ZAMAN VE REKREASYON KAVRAMI 102
3. KAPALI ALAN REKREASYONEL FAALİYETLERİ 106
SONUÇ 114
KAYNAKÇA 117

Bölüm-7
ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİN (AVM) KAPALI ALAN REKREASYONU OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 119
Sezer Karasakal
1. GİRİŞ 119
2. ALIŞVERİŞ VE ALIŞVERİŞ MERKEZİ KAVRAMLARI 120
2.1. Alışveriş Merkezinin Tarihsel Gelişimi 120
2.2. Alışveriş ve Alışveriş Merkezi Kavramı 122
3. ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE TÜKETİCİ MOTİVASYONLARI 122
3.1. Alışveriş Merkezlerinin Özellikleri 123
3.2. Tüketicilerin Alışveriş Merkezlerine Gitme Motivasyonları 125
4. ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİN REKREASYONLA OLAN İLİŞKİSİ 126
SONUÇ 127
KAYNAKÇA 128

Bölüm-8
REKREASYON ALANLARININ PLANLANMASINDA VE YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLERİN EVRİMİ 133
Demet Erol-Eda Koçak
1. GİRİŞ 133
2. BOŞ ZAMANIN MEKÂNDA PLANLAMASI: REKREASYON 135
2.1. Temel İnsan İhtiyacı Olarak Rekreasyon 137
3. REKREASYON ALANLARININ PLANLAMASI VE YÖNETİMİ YAKLAŞIMLARININ GELİŞİMİ 139
3.1 Rekreasyon Planlama ve Yönetiminin Temel ilkeleri 146
SONUÇ 149
KAYNAKÇA 151

Bölüm-9
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA AÇIK VE KAPALI ALANDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREATİF FAALİYETLER 155
Yaşar Mert Demiral
1.GİRİŞ 155
2. REKREASYON VE TURİZM İLİŞKİSİ 157
3. AÇIK VE KAPALI ALANDA GERÇEKLEŞTİRİLEN GASTRONOMİK REKREATİF ETKİNLİKLER VE GASTRONOMİ TURİZMİ 159
3.1. Gastronomi Festivalleri 160
3.2. Gastronomi Turları 160
3.3. Gastronomi Müzeleri 161
3.4. Üretici Pazarları 162
3.5. Workshoplar 163
SONUÇ 164
KAYNAKÇA 165

Bölüm-10
ULUSAL PARK VE KORUMA ALTINDAKİ ALANLARIN GELİŞİMİ VE YÖNETİMİ 169
Güney Çetinkaya
1. DOĞA KORUMA FİKRİ 170
2. KORUNAN ALAN KAVRAMI VE GELİŞİMİ 174
KAYNAKÇA 188

Bölüm-11
AÇIK ALAN REKREASYONU VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 191
Mehmet Halit Akın
1. GİRİŞ 192
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI 193
3. AÇIK ALAN REKREASYON FAALİYETLERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 198
3.1. Açık Alan Rekreasyon Faaliyetleri ve Ekonomik Sürdürülebilirlik 200
3.2. Açık Alan Rekreasyon Faaliyetleri ve Sosyokültürel Sürdürülebilirlik 202
3.3. Açık Alan Rekreasyon Faaliyetleri ve Çevresel Sürdürülebilirlik 204
SONUÇ 208
KAYNAKÇA 209

Bölüm-12
AÇIK ALAN REKREASYONU OLARAK GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ETKİNLİKLER..... 213
Özge Büyük-Simge Kömürcü Sarıbaş
1. GİRİŞ 213
2. REKREASYON 214
2.1. Sosyolojik ve Tarihsel Açıdan Rekreasyon 216
2.2. Açık Alan Rekreasyonu 218
3. ETKİNLİK 219
4. ETKİNLİK VE REKREASYON İLİŞKİSİ 220
5. TARİHSEL AÇIDAN ETKİNLİKLER 221
5.1. Hititler Döneminde Etkinlikler 221
5.2. Asurlar Döneminde Etkinlikler 222
5.3. Sümerler Döneminde Etkinlikler 223
5.4. Antik Mısır Döneminde Etkinlikler 223
5.5. Eski Yunan Döneminde Etkinlikler 224
5.6. Roma Döneminde Etkinlikler 225
6. ANADOLU TOPRAKLARINDA ETKİNLİKLERİN TARİHİ 226
7. TÜRKLERDE ETKİNLİK TARİHİ 228
8. TARİHİ KÖKLERİ OLAN GÜNÜMÜZ ETKİNLİKLERİ 229
8.1. Duanwu Dragon Boat Festivali 229
8.2. Cheung Chau Çörek Festivali 230
8.3. Kanamara Matsuri Festivali 230
8.4. Monkey Buffet Festivali 230
8.5. Baby Jumping Fiesta Festivali 231
8.6. Mohaç Buşo Şenlikleri 231
8.7. Portakal Savaşları Karnavalı 232
SONUÇ 232
KAYNAKÇA 234

Bölüm-13
OYUN KAVRAMININ DOĞASI, REKREASYON İLE İLİŞKİSİ VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ 239
Altan Demirel-Yenal Yağmur
1. GİRİŞ 239
2. OYUN KAVRAMININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ 241
3. OYUN KAVRAMI 250

4. OYUNUN SINIFLANDIRILMASI 252
5. OYUN TEORİLERİ 255
5.1. Klasik Oyun Teorileri 255
5.1.1. Fazla Enerji Teorisi (Surplus Energy Theory) 255
5.1.2. Rahatlama Teorisi (Relaxation Theory) 256
5.1.3. Taklit Tekrar Teorisi (Recapitulates Theory) 256
5.1.4. İçgüdü Eylem Teorisi (Pre-exercise Theory) 257
5.1.5. Arınma Teorisi (Catharsis Theory) 257
5.1.6. Uyarılma Teorisi (The Arousal Theory) 258
5.2. Modern Oyun Teorileri 258
5.2.1. Psikanalitik Teoriler 258
5.2.3. Bilişsel Teoriler 259
6. OYUN KAVRAMININ ÖNEMİ VE OYUN-REKREASYON İLİŞKİSİ 259
SONUÇ 262
KAYNAKÇA 264

Bölüm-14
SANAL REKREASYON: SANAL GERÇEKLİK DESTEKLİ OYUNLAR AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYON FAALİYETLERİNE ALTERNATİF OLABİLİR Mİ? 267
Ümit Gaberli
1. GİRİŞ 267
2. SANAL/DİJİTAL REKREASYON 268
3. DİJİTAL OYUN OLGUSU 271
3.1. Video Oyunlarının Türleri 271
4. SANAL GERÇEKLİK DESTEKLİ VİDEO OYUNLARI AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYON FAALİYETLERİNE ALTERNATİF OLABİLİR Mİ? 273
4.1. Sanal Gerçeklik Teknolojisi Destekli Spor Oyunlarının İncelenmesi 275
4.2. Sanal Gerçeklikteki Gelişmelerin Dijital Oyunların Gelişimine Olası Etkileri: Sanal Evren (Metaverse) ve Dokunsal Arayüz (Haptic Interface) 276
SONUÇ 277
KAYNAKÇA 279

Bölüm-15
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONUNUN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ VE GELECEĞİ ... 281
Yunus Topsakal
1. GİRİŞ 281
2. AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONA KISA BİR BAKIŞ 283

2.1. Açık Alan Rekreasyon 283
2.2. Kapalı Alan Rekreasyon 285
3. TÜRKİYE'DE REKREASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ 287
4. TÜRKİYE'DEKİ AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONUN GELECEĞİ VE ÖNERİLER.. 291
SONUÇ 293
KAYNAKÇA 294

Bölüm-16
TİCARİ REKREASYONEL ORGANİZASYONLAR OLARAK TEMALI PARKLAR VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ 299
Kadir F. Küçüktopuzlu
1. GİRİŞ: TİCARİ REKREASYONEL ORGANİZASYONLAR 300
2. TİCARİ REKREASYON ORGANİZASYONLARIN FORM VE BİÇİMLERİ 301
3. TİCARİ REKREASYONEL ORGANİZASYONLAR OLARAK TEMALI PARKLAR 303
4. TÜRKİYE'DEKİ TEMALI PARKLAR VE FAALİYET ALANLARI 307
SONUÇ 310
KAYNAKÇA 312

Bölüm-8
REKREASYON ALANLARININ PLANLANMASINDA VE YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLERİN EVRİMİ

Demet Erol-Eda Koçak

Rekreasyon alanları, insanların kendine ayırdıkları özel zamanın mekândaki iz düşümüdür. Konu mekân olan olduğunda kaçınılmaz olarak planlama ile bağ kurulmaktadır. Bu çalışmada ölçeği ne olursa olsun kent planlarının önemli bir parçası olan rekreasyon alanlarını planlaması ve yönetimi konusundaki yaklaşımlar tartışılmıştır. Başta Amerika olmak üzere birçok Avrupa Birliği ülkelerinde izlenen yöntemlerden biri olan Rekreasyon Fırsatları Spektrumu'na dayalı planlama yaklaşımlarının evrimi anlatılmıştır. Çalışmada ilk olarak insanların kendilerine ayırdıkları "özel zamanın" kuramsallaşması üzerinde durulmuştur. Bu amaçla da İbn-i Haldun ve Maslow'un benzer kuramları tartışılmıştır. Kuramlarda bahsedilen insani ihtiyacın mekânda nasıl planlanması ve yönetilmesi gerektiği de son altmış yıllık bir süreç içinde anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise rekreasyon planlama ile kent planlamanın ilgi alanlarının kesiştiği bu iz düşüm alanında peyzaj mimarları ve kent plancılarının ortak deneyim ve bilgi paylaşmasının önemine dikkat çekilmiştir.

1. GİRİŞ

Toplumların gelir düzeyinin artması ve çalışma saatlerinden kalan zamanın daha iyi değerlendirme taleplerinin olması, zamanın daha iyi kullanılmasını sağlamıştır. Bu nedenle insanlar kendilerini geliştirecek faaliyetlere yönelmiştir. Yaşam kalitesinin artması da faaliyetlerin daha seçici olmasına neden olmuştur. Kent içinden başlayarak kırsal alanlara, doğal çevreye yönelen insan faaliyetleri kontrollü olmadığı zaman ise doğanın

tahribatına yol açacağı kaçınılmazdır. Bu nedenle planlama ve yönetim bu dengeyi sağlayacak tek araç olarak görülmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan toplumsal dönüşüm hem kentsel hem de kırsal alanlarda planlamayı zorunlu hâle getirmiştir. Aslında Sanayi Devrimi ile toplumsal sınıflardaki değişim, orta sınıfın ortaya çıkışı, bu sınıfın talepleri mekânın organizasyonunu etkilemiştir. Sanayi Devrimi ile hızla üretime geçen işletmeler çevreye zarar verirken insanların da sağlığını olumsuz etkilemiş, yüzyıllardır var olan salgınlar kentleri tehdit eder hâle gelmiştir. Kentlerin akılcı yöntemlerle denetlenmesi ve sağlıklı hâle gelmesi için planlama disiplini hem uygulamada hem de kuramsal çerçevede meşruiyetini göstermiştir. Kent planlama pratiğinin ne zaman başladığı konusunda kesin tarih vermek oldukça zordur. Ancak Tekeli'nin de (1980) belirttiği gibi modern kent planlaması sanayileşme ile başlamıştır. Dönem için tarih verilirse 1800'lü yıllar ile başlayan zaman kesiti demek mümkündür.

Kent planlama pratiğinin ne zaman başladığı konusunda kesin tarih vermek oldukça zordur. Ancak Tekeli'nin de (1980) belirttiği gibi modern kent planlaması sanayileşme ile birlikte başlamıştır. Dönem için tarih verilirse 1800'lü yıllar ile başlayan zaman kesiti demek mümkündür. Bu dönem tüm "-izm"lerin de başlamasına şahitlik etmiştir. Tüm akımlar bu dönemde ortaya çıkmıştır. Sonu "izm" eki ile biten bu akımlar aslında krizleri de işaret etmekte ve kültürel ve teknolojik değişimler kriz dönemlerine rast gelmektedir. Tarih boyunca, kriz dönemlerinin kentlere bakışı ve planlamayı da etkilemiştir.

Günümüz kent planlama pratiğinin temelini oluşturan 1800'lü yıllara büyük salgınlar ile girilmiştir. 19. yüzyılın kolera salgını, modern kent planlamada altyapının önemini zorunlu kılmıştır. Aslında kolera gibi salgınlar feodal kentlerin en önemli ve aynı zamanda kanıksanmış sorunları arasındadır. Kolera salgını ve benzeri diğer pandemiler ülkelerin planlama disiplininin temellerini hem halk sağlığı yasaları kurmasına hem de planlama öğretisinin geliştirilmesine yöneltmiştir.

Planlama ve halk sağlığı disiplinlerinin mekânın organizasyonu için birlikte hareket etmeleri 19. yüzyılın başında rastlanmaktadır. Salgınların sürekli hâle gelmesi ve yoksulluğun kronikleşmesi mekâna yaklaşımları da farklılaştırmıştır. 1800'lerde sağlık sorunları kadar sosyoekonomik sorunlara tepki olarak Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent (Garden City) Hareketi bunlardan biridir. Dahası New York'ta, Frederick Law Olmsted peyzaj tasa-

rımlarında artan sağlık hizmetlerindeki eşitsizliğini azaltmayı amaçlamıştır (Mell vd., 2021).

Howard'ın kent modeli veya Olmsted'in park tasarımlarının ortak özellikleri, yol gösterici olmalarıdır. Farklı ölçekte olmalarına karşın her ikisinde de açık ve yeşil alanlardaki rekreatif faaliyetleri sağlık ile açıklamışlardır. Rekreasyon kavramının anlamı 1983 basım tarihli *Longman* sözlükte "zevk ve eğlence için yapılan bir aktivite" olarak ifade edilmiştir. Türk Dil Kurumu ise rekreasyon kavramını "İnsanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler" olarak açıklamıştır.

Rekreasyon alanlarının kullanımı ise bir ihtiyaç olup ortaya çıkışı için bir tarih verilmesi olanaksızdır. Hatta 1332-1406 yıları arasında yaşamış İslam sosyoloğu İbn-i Haldun eserlerinde boş zamanlarda kaliteli vakit geçirmenin temel insan ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. İbn-i Haldun'dan altı yüz yıl sonra 1908-1970 yılları arasında yaşamış Amerikalı psikolog Abraham Harold Maslow, temel insan ihtiyaçları arasında "kendini tanıma ve gerçekleştirme" olduğunu belirtmiştir.

Yeni olan ise temel insan ihtiyaçlarından olan rekreasyonun nasıl planlanacağı ve yönetileceği konusudur. Kent çeperindeki kırsal alanlar ve devamındaki tüm doğal yaşam alanlarının korunması, yararlanılması ve sonuçta sürdürülebilir olması planlamanın konusudur. Genel kent planlarının da önemli parçaları bu alanladır. Ülkemizde de artık kent planlama hem kentsel hem de kırsal alanları kapsamaktadır.

Bu çalışmada dünyadaki rekreasyon planlaması ve yönetimi yaklaşımlarının zaman içindeki gelişme süreci tartışılmaktadır. Bu amaçla da ilk olarak kent planlama disiplininde rekreasyon alanlarının yerinden bahsedilmekte, daha sonra temel insan ihtiyaçları içinde rekreasyonun yeri İbn-i Haldun ve Maslow karşılaştırılması iç içe anlatılmaktadır. Daha sonra ise rekreasyon planlama ve yönetimi konusundaki akademik katkıların değişimi açıklanmaktadır.

2. BOŞ ZAMANIN MEKÂNDA PLANLAMASI: REKREASYON

Temel insan ihtiyaçları içinde yer alan rekreasyon faaliyetlerinin mekândaki yeri farklı ölçeklerdeki kent planlamasının konusudur. 19. yüzyıl ile birlikte planlamanın kapsayıcı hâle gelmesindeki temel etken ise Sanayi Devrimi ve buna bağlı sosyolojik dönüşümlerdir. Daha iyi bir çevrede

yaşama talebi basit bir istek değil temel insan hakkı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Fransız Devrimi ile meşrulaşan hak kavramı, sağlıklı çevrede yaşama hakkını da içermiş yönetimler üzerinde baskı yaratabilmiştir. 1848 yılında İngiltere ve Galler'de çıkartılan Halk Sağlığı Yasası dönüm noktasıdır. İngiliz Hükûmeti sağlıklı çevrede yaşamayı "temel hak" olarak görmüş ve garanti altına almıştır (WHO, 2005). Avrupa kentlerinin karşılaştığı sosyal ve ekonomik dönüşüm, pandemiler etkisinde planlamanın da girdilerini oluşturmuştur. 1800'li yıların sonundan 1929 ekonomik krizine kadar olan dönemde de "Güzel Kent Akımı" ile planlama tanımlanmıştır. Büyük parklar, anıtsal yapılar, büyük meydanlar güzel kent akımının temel unsurlarıdır (Carlino ve Saiz, 2008). Güzel Kent Akımı (The City Beautiful Movement) aynı zamanda kent planlamanın da kurumsallaşmasının işaretidir.

Kent planlaması ve halk sağlığı arasındaki ilişki de bu dönemlere rastlamaktadır. 19. yüzyılda İngiltere'de yaşanan kolera salgını, kentlerin iki farklı disiplinin çıktısı ile düşünülmesi ve planlanması zorunluluğunu getirmiştir. Aynı zamanda rekreasyon alanları zaten planlamanın bir parçası olduğu için halk sağlığı ile de doğrudan ilişkisi bulunmaktadır.

Rekreasyon kavramının yazında uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Kelimenin anlamının tarihsel ve etimolojik olarak incelenmesi de birçok çalışmada yer almıştır (Crawford vd., 2009; Hansan, 2013; Tink vd., 2019; Siehl, 2008). Rekreasyon kavramının sözlük tanımları; çalışma zamanı dışında ruhsal ve fiziksel rahatlamanın bir yolu (Collin Sözlük, Cambridge Sözlük) olarak ifade edilmiştir. Rekreasyon kavramının daha erken zamanlarda yapılan tanımında üç farklı ifadeye vurgu yapılmıştır (Schwarz vd., 1976). Vurgulardan ilki "aktivite"ye dayanmaktadır. Buna göre rekreasyon; yüzme, piknik yapma, kürek çekme, avcılık ve balık tutma gibi boş zaman aktiviteleridir. İkinci vurgu; "ihtiyaç" üzerine kurgulanmıştır. Buna göre rekreasyon, temel bir insan ihtiyacı olup kişisel tatmin ve zevk için boş zamanın kullanımıdır. Bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte gerçekleştirilebilir. Planlı veya kendiliğinden olabilir. Pasif veya aktif olabilir, beceri ve eğitim gerektirebilir veya gerektirmeyebilir ve belirlenmiş bir alan gerektirebilir veya gerektirmeyebilir. Üçüncü vurgu ise "koruma ilkesi" üzerine kurgulanmıştır.

Veal (1992), rekreasyonun bireyin boş zamanlarında seçtiği ve sürdürdüğü deneyimler ve etkinlikler anlamına geldiğini belirtmektedir. Yine

rekreasyon, aranan deneyimlerin ve takip edilen faaliyetlerin kelimenin gerçek anlamıyla bireyi yeniden yaratması ve böylece günlük yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için tazelenebilmesidir. Rekreasyon, insanların normalde "yüksek düzeyde bağlı oldukları" uğraşlar dışında, boş zamanlarında girişilen herhangi bir uğraştır (örneğin; isteğe bağlı alışveriş, fazla mesai, ikincil işler, ev onarımları, araba bakımı, ileri eğitim, ev ödevi, çocuk bakımı, din ve siyaset) (Veal, 1992).

Cordes'e (2013) göre rekreasyon, kişinin anlamlı ve zevkli olan boş zaman etkinliklerine gönüllü katılımıdır. Bu katılım hem iç hem de dış mekân aktivitelerini kapsar ve spor ve egzersizin yanı sıra daha az fiziksel olarak aktif uğraşları ifade eder. Rekreasyon farklı ifadeler ile tanımlansa da içeriğinde uzlaşılan, boş zamanlardır (ki serbest zamanlar kavramı ile de açıklanmaktadır). Farklılaşan ise aktivitenin türüdür.

Tüm tanımlamalardan çıkan sonuç ise boş zamanlarda temel insan ihtiyacının karşılanması amacıyla yapılan aktivitelere işaret ettiğidir. Daha önceden statüsü kent ve bölge planlarında belirlenmiş alanlarda hangi aktivitenin yer alacağı ve sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanacağı da rekreasyon planlaması ve yönetiminin ilgi alanıdır.

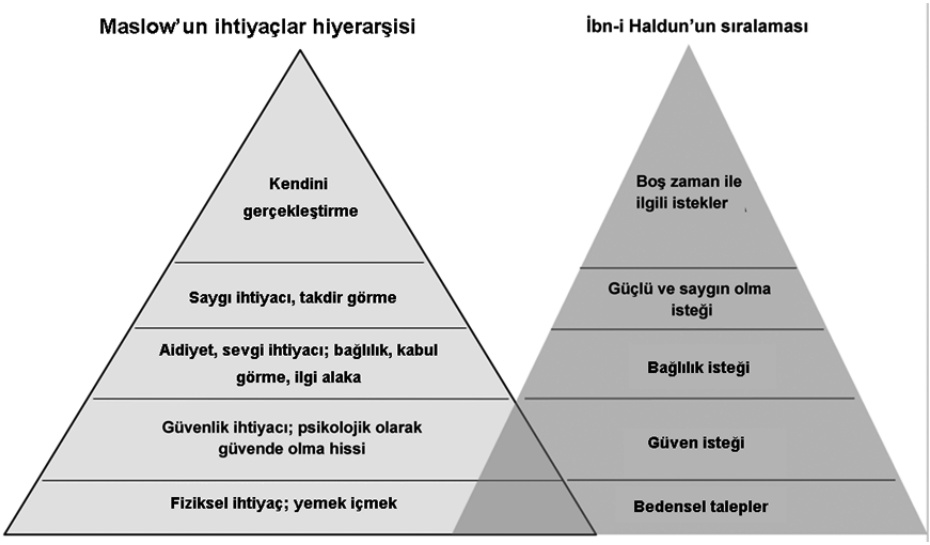
2.1. Temel İnsan İhtiyacı Olarak Rekreasyon

Rekreasyon tanımlarından da anlaşılacağı gibi kavram **ihtiyaç** ile birlikte ele alınmaktadır. İhtiyaç kavramı denilince de ilk akla gelen şüphesiz Maslow'un ihtiyaçlar piramidi dir. Ancak Maslow'dan yaklaşık 600 yıl önce 1332-1406 tarihleri arasında yaşamış yaşamış İbn-i Haldun da *Mukaddime* isimli eserinde ihtiyaçları kademelendirmiştir. *Mukaddime*'de, sosyal ve toplumsal gerçekliği "umrân" olarak niteleyerek yeni bir teori oluşturmuştur. Bayındır olma, mamur yer anlamına gelen umrân kelimesi aynı zamanda imar, mimar, imaret, mamure, tamir kelimelerinin de köküdür. İbn-i Haldun umrân teorisinde ihtiyacın insana özgü olduğunu belirtmiştir (Pekcan 2003, Zorlu, 2020, Akçetin 2017).

İbn-i Haldun'un eserinde insan ruhunun arzularını, açlığını ve susuzluğunu gidermeye yönelik en basit içgüdüsel dürtüden, son derece uygar bir düzende geliştirilmiş en karmaşık, karmaşık ve özelleşmiş arzulara kadar sonsuz çeşitlilik gösterebildiğini bildirmektedir. Bu çeşitlilik beş grupta toplanmıştır. (i) Açlık ve susuzluğu gidermeye yönelik

bedensel iştahlar (**bodily appetites**), sıcaklık ve serinlik ihtiyacı, cinsiyet ve üreme gibidir. Bu arzular varoluş için gereklidir. Zaman ve mekânda sadece şekil ve derece olarak çok az değişiklik gösterir. (ii) Ardından güvenlik, refah ve sükûnet arzuları (**the desires for safety**) gelir. Genel olarak insanların güvene ve umuda ihtiyaçları vardır ve bu nedenle de bunların yokluğunu ararlar. Aksi ise korku veya öfke ve intikam arzusudur. (iii) Akraba veya birbirine benzeyen başkalarıyla ilişki kurma arzusu (**the desire for affiliation**) üçüncü sırada gelir. Buna göre, insanlar arkadaşlık ve dostluk içinde birlikte yaşamayı isteme eğilimindedir. Toplum içinde ilişki biçimleri olarak insan derneklerinin ve örgütlerinin oluşumundan sonra (iv) dördüncü tür arzular yerine getirilir: Bunlar başarı ve üstün olma arzusu (**the desire to be victorious and superior**) ve zenginlik elde etme arzusudur. İbn-i Haldun, son olarak (v) insanların boş zaman ile bağlantılı (**desires connected with leisure**) üç dizi arzuyu yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. İlk arzu grubu; eğlenme, rahatlama ve gülme arzusunu içerir. İkinci grup; ritmik ezgiler arzusunu ve zevk ve zevke yol açan işitme, tatma, dokunma, koklama veya görme nesnelerini deneyimleme arzusunu içerir. Sonuncu ise merak etme, öğrenme ve bilgi edinme arzusunu içerir (Ibrahim, 1989). Son grup ihtiyaçlar insanın kendisini geliştirmesini sağlamaktadır. Gündelik yaşamın gereklilikleri dışında kendini dinlediği, ruhsal olarak geliştirmeyi amaçladığı zamanlardır.

İbn-i Haldun'un beşli sınıflamasına benzeyen Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşi, Cordes (2013) tarafından aynı piramitte ifade edilmiştir (Şekil 1). 1908-1970 yılları arasında yaşamış ve aynı zamanda psikolog olan Maslow'un insan ihtiyaçları hiyerarşisi, şeklin altında görünen temel fizyolojik ihtiyaçlarla başlar ve kendini gerçekleştirme ile sona ermektedir. Bundan yaklaşık 600 yıl önce, dünyanın başka bir yerindeki bir bilim insanının, boş zaman arzusunun beş temel insan arzusundan biri olduğunu söylemesi rekreasyonun bilimsel olarak da kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi Cordes'in de vurguladığı gibi dünyanın farklı iki bölgesinde, birbirinden farklı kültür, dinî inanç ve değer yargısına sahip toplumların boş zamanlarını kaliteli değerlendirme arzusu temel ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Bu iki farklı toplum, coğrafya olarak birbirine çok uzak oldukları gibi iki teori arasında da 600 yıl kadar fark bulunmaktadır.

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Haldun'un Arzular Hiyerarşisi ile Karşılaştırılması

Kaynak: Cordes, 2013.

Rekreasyon faaliyetlerine katılım da insanın kendini geliştirme ihtiyaçlarının en üstünde yer almaktadır. İnsanın kendisini tanıması ve bu doğrultuda yapabileceklerini gerçekleştirme alanıdır. İhtiyaçlar hiyerarşinin en üstünde yer alması sırası geldiğinde yapılacak bir aktivite olarak da ele alınmamaktadır. İnsanın kendisini tanıyarak yapabileceği faaliyeti seçmesi için öncelik de gerekli değildir.

Rekreasyonun insan ihtiyaçlar sıralamasında önemli yeri olduğu kaçınılmazdır. Ancak rekreasyon ihtiyacının giderildiği alanın nerede olduğu, nasıl kullanılacağı, sınırlarının nasıl saptanacağı asıl tartışma konusudur. Kentsel alanlardan yabanıl hayatın sürdüğü alanlara kadar uzanan farklı alanlar için farklı yaklaşım gerekmektedir.

3. REKREASYON ALANLARININ PLANLAMASI VE YÖNETİMİ YAKLAŞIMLARININ GELİŞİMİ

Rekreasyon planlaması, açık alanların sürdürülebilir kullanımını ve korunmasını sağlamaya yönelik bir süreçtir. Bu nedenle de planlama genellikle rekreasyonun kilit bir işlev olduğu belirli alanları tanımlama görevini

içerir (Dehez vd., 2014). Ancak rekreasyon aktivelerinin yer alacağı açık ve yeşil alanların konumu üst ölçek mekânsal planlar ile belirlenmektedir. Üst ölçek planlarda farklı plan kararı ile yer alan rekreasyon alanlarının her biri için farklı yaklaşım belirlenmektedir.

Rekreasyon alan planlanmasında, korunma ve kullanma dengesini belirleme amaçlı standart yaklaşımlar bulunmamaktadır. Rekreasyon aktiveleri kişilerin zevklerine, düşünce yapılarına göre çeşitlenmektedir. Birçok araştırmada görüldüğü gibi bazı kullanıcılar vahşi ortamda daha basit taleplerde bulunurken bazı kullanıcılar kente daha yakın yerlerde farklı taleplere göre rekreatif eylemlerde bulunmaktadır. Doğal alanların korunması ve rekreasyonel amaçlı kullanma dengesi ile ilgili çalışmalar için birçok yöntem geliştirilmiştir.

Bu yöntemlerden biri de **Rekreasyonel Fırsat Spekturumu**dur (Recreational Opportunity Spectrum-ROS[1]). ROS hem mevcut hem de planlama sürecindeki rekreatif aktiviteleri belirlemek, sınıflandırmak, haritalamak, planlamak ve yönetmek için kullanılmakta ve koruma ile kullanım arasındaki paradoksu etkin bir şekilde ele almaktadır (Zeng, 2021). Bu nedenle rekreasyonel kaynak planlaması ve yönetimi için etkili bir araç olarak geliştirilmiştir. ABD başta olmak üzere Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Çin dâhil olmak üzere birçok başka ülkede de yaygın olarak kullanılmıştır (Zeng, 2021).

ROS, farklı rekreasyon aktivitelerini gerçekleştirebilecek alanlar ölçülebilir kriterlere göre sınıflama olanağı vermektedir. Aynı zamanda **Rekreasyon Fırsat Spektrumu** (ROS) hem mevcut hem de istenen koşullar için bir dizi rekreasyon ortamını tanımlamak, sınıflandırmak, planlamak ve yönetmek için bir çerçevedir (Manning, 2012; US Forest Service, 2017).

Stephen ve arkadaşlarına göre (2007), rekreasyon planlama tanımı plancıların sayısı kadar olabilir ancak planlamanın en iyi tanımı tasarlanan ve kabul edilebilir bir geleceğe giden "en iyi" yolu tanımlama sürecidir. Rekreasyon alanlarının planlamasında planlamaya konu alanların nitelikleri birbirinden farklıdır. Alanın konumu, büyüklüğü, erişebilirliği, sahip olduğu flora ve fauna varlığı değiştikçe planlaması ve planın devamlılığı için

[1] Rekreasyon Fırsat Spektrumu kavramı "ROS" olarak kullanılacaktır. Türkçeye çevirmede de uzlaşılan tek karşılık olmadığı için ROS tercih edilmiş ve cümlelerde özne olarak kullanılmıştır.

yönetimi de değişmektedir. Yöntem bulma çabaları da zaman içinde değişerek gelişmiştir. Rekreasyon alanlarının doğal çevrenin temel bileşeni olması nedeniyle "koruma" her zaman birincil ön koşul olarak kabul edilmiştir.

Doğal çevrenin korunması ve aynı zamanda temel insan ihtiyacı olarak kabul edilen rekreasyon aktivitelerinin gerçekleştirilmesi "denge" problemidir. Bu dengenin bir ucunda çevre, diğer ucunda ise insanların rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirme talepleri bulunmaktadır. Bu ikilemin sürdürülebilir olması için de planlaması ve yönetilmesi zorunludur. Bu amaçla yöntem geliştirme çabaları 1960'lı yılların başına rastlamaktadır (Tablo 1).

Rekreasyon kaynaklarının ilk defa korunması ve aynı zamanda kullanılmasını hem yazına taşıyan hem de uygulama olanağı tanıyanlardan biri olan Arthur Hawthorne Carhart, yabanıl hayatın babası olarak bilinmektedir. 1919 yılında ABD'de Orman Hizmetleri bölümünde hem kent plancı hem de peyzaj mimarı olarak göreve başlamasıyla orman alanlarına yaklaşım politikaları tamamen değişmeye başlamıştır. O zamana kadar orman alanları sadece ekonomik değer olarak ele alınırken Carhart hem kullanma hem de koruma yaklaşımını uygulamaya koymuştur. Orman kaynaklarının ekonomik kullanımı ulusal orman politikaları iken, Carhart'la birlikte rekreasyonel kullanım da getirilmiştir. Meslek disiplinin farkı ile orman alanlarında avcılık, balıkçılık, kampçılık ve benzeri boş zaman değerlendirme aktiviteleri de yer almıştır. Böylece orman alanlarının ekonomik değeri kadar estetik değerinin de anlaşılmasının yolunu açmıştır. 1961 yılında vahşi yaşam alanlarının korunmasında ve yönetiminde karşılaşılan sorunlara yönelik bir el kitabı hazırlamıştır. Bu kitap bakir alanlardan yarı kırsal yerleşmelere doğru tüm arazileri sınıflayan ilk çalışmadır (Warzecha vd., 2001). Carhart'ın çalışmasındaki temel fikir, "medeniyetten" (Watson vd., 2015) doğal alanları koruyabilmektir. Carhart, doğal alanlardaki yaşamın korunması ve vahşi yaşamın özgürlüğü, toprağın korunması ile olacağını savunmaktadır (Aplet vd., 2001). Carhart'ın Squirrel Creek'te geliştirdiği rekreasyon planı hakkındaki fikirleri daha sonraki koruma ve çevreci programları etkilemiştir. En önemlisi, Carhart'ın rekreasyon planlama fikri, 1962'de yayınlayan Federal Açık Alan Rekreasyon Kaynakları İnceleme Komisyonuna (Outdoor Recreation Resources Review Commission; ORRRC) rehberlik etmiştir. Carhart, rekreasyon kaynaklarını yabanıl alanlardan yarı kırsal alanlara doğru yedi

sınıfa ayırmıştır. Sınıflanan her gruba erişimin kolay olması gerektiğini vurgulamıştır. Her grup için de kullanım yoğunluğu olması gerektiğini ifade etmiştir (Tablo 1).

Carhart'tan sonra ORRRC raporu hazırlanmış ve rekreasyon alanlarını altı kaynak sınıfına ayırmıştır (Olson vd., 1969) Bu sınıflar: (i) Toplu kullanım için yoğun olarak geliştirilen ve yönetilen yüksek yoğunluklu rekreasyon alanları. (ii) Çok çeşitli özel rekreasyon kullanımları için önemli gelişmeye tabi genel açık alan rekreasyon alanları. (iii) Doğal bir ortamda ve genellikle diğer kullanımlarla birlikte rekreasyona uygun doğal alanlar. (iv) Olağanüstü doğa harikası veya bilimsel öneme sahip eşsiz doğal alanlar. (v) Yolları olmayan, "yabanıl alanlar" dâhil olmak üzere doğal koşullarla karakterize edilen bakir alanlar. (vi) Yerel, bölgesel veya ulusal, önemli tarihî veya kültürel öneme sahip tarihî ve kültürel yerler. Yapılmış olan sınıfsal ayrıma göre de farklı müdahale biçimleri ve yönetim yaklaşımı geliştirilmiştir.

Bu tarihten sonra Lloyd ve Fisher (1972), ABD Tarım Bakanlığı (USFS), Orman Servisinin 1975 yılı tarihli raporu daha ayrıntılı hazırlanmıştır. USFS'nin raporunda "Dağınık Rekreasyon" kavramına yer verilmiştir. Buna göre; ziyaretçilerin geniş alanlara dağıldığı açık alan rekreasyonu tanımlanmaktadır. Geniş alanlarda yer alan bu faaliyetler tekne/kano gezintisi, kamp alanları gibi farklı türde ancak birbirini tamamlayan faaliyetlerdir. Bu amaçla doğal göller, nehirler büyük fırsat sağlamaktadır. Kullanıcıların konfor beklentileri de düşüktür (USFS, 1975). Lloyd ve Fisher (1972) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, bire birinden uzak ve dağınık olarak nitelendirilen bu faaliyetlere ilgi, rekreasyon aktivitesinin daha yoğun olduğu alanlardan daha fazladır (Hendee vd., 1978; US Forest Service, 1975; Duane vd., 1975).

Brown vd. (1978), "Açık Alan Rekreasyonu Kaynak Tedarik Envanterlerinde Fırsat Spektrumu Kavramı ve Davranışsal Bilgiler: Arka Plan ve Uygulama (*The Opportunity Spectrum-Concept and Behavioral Information in Outdoor Recreation Resource Supply Inventories: Background and Application*)" isimli eserlerinde rekreasyon kaynaklarının envanterini çıkarıp sınıflayarak geniş kapsamlı çerçeve plan hazırlamışlardır. Brown vd. (1978) tarafından yapılan çalışmada açık alan rekreasyonu (ORR) planlaması için doğal kaynakların çok yönlü kullanılabilmesine olanak sağlayan rekreasyon

arzı ve sınıflandırması (Supply Inventory ve Classification (SIC)) yapılmıştır. Açık ve yeşil alanlarda rekreasyon faaliyetleri için bir model hazırlanmıştır. Önerilen model üst ölçekten alt ölçeğe kadar farklı plan aşamalarında uyulabilmektedir. Açık alan rekreasyon kaynaklarının planlaması (ORR Planning) öncelikle problemin tanımlanmasıyla başlamaktadır. Bu aşamada planlamayı etkileyecek tüm paydaşların görüşü yer almaktadır. Daha sonra analiz setine geçilmektedir. Kullanıcı taleplerini de içeren analizler sonucunda, rekreasyon kaynakları ile karşılaştırılıp uygun olanlara karar verilmektedir. Brown vd.'nin (1978) geliştirdikleri rekreasyon arzı ve sınıflandırması (SIC), rekreasyon fırsatları yelpazesine dayanmaktadır. Bu nedenle de bunu "Rekreasyon Fırsat Kaynak ve Sınıflandırma Sistemi" (*Recreation Opportunity Resource and Classification System veya kısaca RORCS*) olarak ifade etmektedirler. Bu amaçla da rekreasyon alanlarını 6 sınıfa ayırmışlardır. Bu sınıflar; (i) ilkel, (ii) yarı ilkel, araçsız, (iii) yarı ilkel, araçlı, (iv) kırsal (rustik), (v) yoğun (concentrated) ve (vi) modern kentleşmiş olarak ifade edilmiştir.

1973 yılında Nash, yabanıl alanları tariflemiş ve bu alandaki geçişlerin algılara bağlı olduğunu ifade etmiştir (Carver, Evans ve Fritz, 2002). Nash'ın sınıflamasında erişebilirliğin doğal alanların niteliğini de belirlediği ifade etmektedir. Nash "Vahşi Yaşam ve Amerikan Düşüncesi" isimli makalesinde geçmişten günümüze Amerikan toplumunun doğa, çevre koruma, demokrasi konularında algısını incelemiştir (Metin, 2017). Nash, doğal çevrenin niteliklerine göre yapılan sınıflamayı asfalt yollardan patikalara (from the paved to the primeval) olarak ifade etmiştir.

Clark ve Stankey'e (1979) göre **Rekreasyonel Fırsat Spektrumu** (**ROS**), "bir yere değer veren fiziksel, biyolojik, sosyal ve yönetimsel koşulların birleşimi"dir. Clark ve Stankey, Nash'ın 1973 yılında yaptığı sınıflandırmayı dayanak göstererek rekreasyon alanlarının erişebilirliğinin önemine dikkat çekmiştir. Ancak Clark ve Stankey, çalışmalarında ROS yaklaşımının yeni olmadığını aslında 1960'lı yıllarda başlayan çabaların bir aşaması olduğunu da vurgulamaktadırlar. Erişebilirliğe göre yaptıkları sınıflama en ilkel alanlardan gelişmiş alanlara kadar dört sınıfı içermektedir. Bunlar; (i) modern, (ii) yarı modern, (iii) yarı ilkel ve (iv) ilkeldir.

ROS taşıma kapasitesi ve buna bağlı olarak rekreasyon alanlarının rekreasyon yönetimine dayanmaktadır. Ancak birinci öncelik ziyaretçi sa-

yısı değil doğal çevrenin ne kadar tahrip olacağıdır. Bu amaçla doğal çevrenin korunarak rekreasyonel faaliyetlerini yönetilmektir. ROS'un amacı, bir alanda hangi rekreasyon faaliyetinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilebileceği, ziyaretçilerin hangi alanları tercih ettiğini ve hangi alanların rekreasyonel kullanıma dayanabileceğini belirleyerek rekreasyonel etkileri yönetmektir.

Kanada'da da Turizm Fırsatları Spektrumu'nun (TOS) benzer metodolojisi 1991 yılında Butler ve Waldbrook tarafından kullanılmış ve bunun yeni bir planlama aracı olduğunu belirtmiştir. 1996 yılında ise Boyd ve Butler Ekoturizm Fırsat Spektrumu'nu (ECOS) ekoturizm için uyarlamışlardır (Ferguson, 2017). 1999 yılında ise Mark Orams, deniz ve kıyı alanlarındaki rekreasyon olanaklarının yine aynı yöntemle planlanması ve yönetilmesini tariflemiştir. Orams'ın önerdiği kavramsal yönetim modeli deniz ve kıyılara yönelik olsa da daha kapsamlı çevresel müdahaleri de kapsamaktadır (Huang, 2009).

2004 yılında ise Aukerman, Haas, Lovejoy, Welch (2004) su kaynaklarına dayalı olarak rekreasyon olanaklarının korunması ve yönetilmesi geliştirilmiştir. Suya dayalı rekreasyon olanakları (*Water recreation opportunity spectrum* WROS) göller, nehirler, koylar, sulak alanlar, kıyı bölgeleri ve denizleri kapsamaktadır. Daha sonra 2011 yılında ise su ve kara kaynakları *(The Water and Land Recreation Opportunity Spectrum-WALROS)* birleştirilerek tekrar yorumlanmıştır (Aukerman ve Haas, 2011). WALROS, Su ve kara alanlarına dayalı rekreasyon kaynaklarının envanterinin çıkarılması ve bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanarak yönetilmesi için yöneticilere ve rekreasyon alanı planlanmasında plancılara bir rehber niteliğindedir. Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da su ve karasal peyzajın rekreasyon planlarında ve yönetiminde biyoçeşitliliği koruyarak kullanma olanağının sağlanması için dayanak olarak kullanılmaktadır. WALROS özellikle su ve karasal peyzajın planlamasında ve yönetiminde mevcut durumun da sistematik olarak tanımlanmasına olanak sağlamaktadır

Thomas S. Flanagan ve Sharolyn Anderson 2008 yılında yabanıl hayatın devam ettiği alanlardaki rekreasyon olanaklarının planlanması ve yönetilmesini coğrafi bilgi sistemleri ile geliştirmişlerdir (Flanagan ve Anderson, 2008). Doğal özelliklerini koruyan orman alanlarında özellikle rekreasyon olanakları envanteri çıkarılmıştır.

Tablo 1: Rekreasyon Planlama ve Yönetimi İçin Sınıflama

Carhart (1961)	Cartart, 1961 yılında vahşi yaşam alanlarının korunmasında ve yönetiminde karşılaşılan sorunlara yönelik bir el kitabı hazırlamıştır. Bu kitap bakir alanlardan yarı kırsal yerleşmelere doğru tüm arazileri sınıflayan ilk çalışmadır. Yabanıl alanlardan yarı kırsal alanlara doğru yedi alan tanımlamıştır.
Açık Alan Rekreasyon Kaynakları İnceleme Komisyonu Raporu (ORRRC; Outdoor Recreation Resources Review Commission) (1962)	II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan Kongresi tarafından 1958 yılında, rekreasyon ihtiyaçlarını belirlemek, rekreasyon kaynaklarının envanterini çıkarmak ve "bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarının yeterli ve verimli bir şekilde karşılanmasını sağlamak" için politika ve programlar önermek için Açık Alan Rekreasyon Kaynakları İnceleme Komisyonunu (ORRRC) kurulmuştur. ORRRC raporunda rekreasyon alanlarını altı rekreasyon kaynağı sınıfına ayırmıştır.
Lloyd ve Fisher (1972)	Duane Lloyd ve Virlis Fischer, rekreasyon olanaklarını kullanıcılarının tercih yoğunluğuna göre yapmıştır. Dağınık ve belli alanlara yığılmış olarak tanımlamışlardır.
Brown P. J., Driver B. L. ve McConnell C. (1978)	Brown vd. (1978) tarafından yapılan çalışmada açık alan rekreasyonu (ORR) planlaması için doğal kaynakların çok yönlü kullanılabilmesine olanak sağlayan rekreasyon arzı ve sınıflandırması (Supply Inventory and Classification (SIC)) yapılmıştır. Rekreasyon Olanakları Spektrumu (ROS) sınıfı altı farklı coğrafyayı kademeli olarak tanımlamaktadır. Birinci grup ilkel (primitive), son grup ise modern/kentsel alanları (modern urbanized) içermektedir.
Nash (1973,1982)	Nash, yabanıl alanlardaki rekreasyon kaynaklarının planlaması ve yönetilmesi için süreklilik gösteren sınıflama yapmıştır.
Clark ve Stankey (1979)	ROS, rekreasyonel kaynak planlaması ve yönetimi için etkili bir araçtır. Brown vd. (1978)'nin oluşturduğu sınıflama, Clark ve Stankey (1979) tarafından geliştirilmiştir. Sonrasında ABD'nin Orman Hizmetleri tarafından sürekli yenilenerek planlama ve yönetim aracı olmuştur. Clark ve Stankey'in ROS'u ilkelden moderne geçen dört sınıf içermektedir.
Butler, J. R. W. ve Waldbrook (1991,2003)	ROS'un temel yaklaşımı turizme uyarlanmıştır. Turizm Fırsat Spektrumu (Tourism Opportunity Spectrum, TOS) doğal ortamlarda turizm faaliyetlerini yönetmek ve planlamaya olanak tanımaktadır.
Boyd, S. W. ve Butler, R. W. (1996)	Ekoturizm faaliyetlerini yönetmek ve planlamak için ROS'un temel ilkeleri uyarlanmıştır.
Orams (1999)	Deniz ve kıyılarındaki rekreasyonel faaliyetlerin (SMRO, The Spectrum of Marine Recreation Opportunities) yönetilmesi ve planlanması için çerçeve belirlenmiştir.
Aukerman vd. (2004) ve Aukerman vd. (2011)	ROS, 2004 yılında su ve su alanlarına (WROS 2004), daha sonra da su ve onu tamamlayan kara (WAROS 2011) alanlarına uyarlanarak planlanması ve yönetilmesi için çerçeve belirlenmiştir.
Flanagan ve Anderson (2008)	ROS yabanıl hayatın devam ettiği alanlara uyarlanarak planlaması ve yönetilmesine olanak sağlanmıştır.

Kaynak: Yazarlar tarafından Manning (2011)'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

ROS uygulamaları önceleri el ile çizilen haritalar ile başlamış daha sonra bir Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS) ortamında sayısallaştırılmıştır. Bu sayede de çok daha büyük alanlarda uygulaması mümkün hâle gelmiştir. Rekreasyon anlayışı da gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Örneğin, 1960'larda rekreasyon, esas olarak kayıkçılık veya kayak gibi bir aktivite olarak görülüyordu. Ancak 1970'lerde rekreasyon bilim dalı olarak belirli bir rekreasyon deneyimi türünün rekreasyonistleri motive ettiğini ve bir rekreasyon etkinliğinin deneyimsel bir amaç için bir araç olduğunu belirlemiştir. Ayrıca rekreasyon ortamının kaynak ve yönetiminin koşullarının bir kişinin sahip olması muhtemel deneyim türünü etkileyebileceğini belirlemiştir. 1990'larda rekreasyon bilimi, rekreasyon deneyimlerinin ekonomiye ve çevreye fayda sağlarken toplumsal faydalarını da ortaya koymuştur (Aukerman, 2001).

3.1 Rekreasyon Planlama ve Yönetiminin Temel ilkeleri

Rekreasyon planlama ve yönetimi konusunda akademik çevrenin katkıları her zaman ülkelerin uygulamalarında yer bulmuştur. Zaten Tablo 1'deki tüm akademik katkılar, farklı ülkelerin ilgili uygulama biriminin de rehberleri içinde yer almaktadır.

Zeng, literatür çalışmalarının sonuçlarını tek bir çerçevede birleştirmiştir. Zeng'e (2021) göre insanlar, **deneyim** elde etmek için belirli **ortamlardaki** (fiziksel, sosyal ve yönetsel) **aktivitelere** katılmaya çalışırlar. Fiziksel ortamların (the physical setting) üç bileşeni vardır: Uzaklık, boyut ve insan varlığı (remoteness, size, and evidence of humans) ve insan görüntülerinin ve seslerinin yokluğu/varlığı, boyutu ve insan faaliyetinin neden olduğu çevresel değişikliklerin miktarı ile tanımlanır. Sosyal ortam (the social setting) kullanıcı yoğunluğu olarak ölçülür. Bireyler ve gruplar arasındaki ilişkinin sıklığını ve türlerini yansıtır. Yönetimsel ortam (The managerial setting), yönetim kurumları veya özel arazi sahipleri tarafından oluşturulmuş davranış kısıtlamalarının sayısını ve türlerini yansıtır. ROS yöntemi ile doğal alanların fiziksel, sosyal ve yönetimsel düzenlemelerini spektrumda belirleyerek beş haritalama kriteri oluşturulmuştur (Zeng, 2021). **Rekreasyon Fırsat Spektrumu**'nda (ROS) yer alan verilerin sayısallaştırılmasında coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak fiziki olarak işlenebilmektedir.

Rekreasyon yönetiminde, ziyaretçilere belirli bir ortam içinde belirli bir tür rekreasyon faaliyetine katılmaları için fırsatlar sağlar. Ortam (set-

ting), belirli bir deneyim türünün gerçekleşmesine ve müteakip faydaların gerçekleştirilmesine katkıda bulunan önemli fiziksel, sosyal ve yönetim özellikleriyle tanımlanır. Tablo 2'de Aukerman'nın rekreasyon fırsatının bileşenleri ile Zeng'in değerlendirmesi bir arada gösterilmektedir.

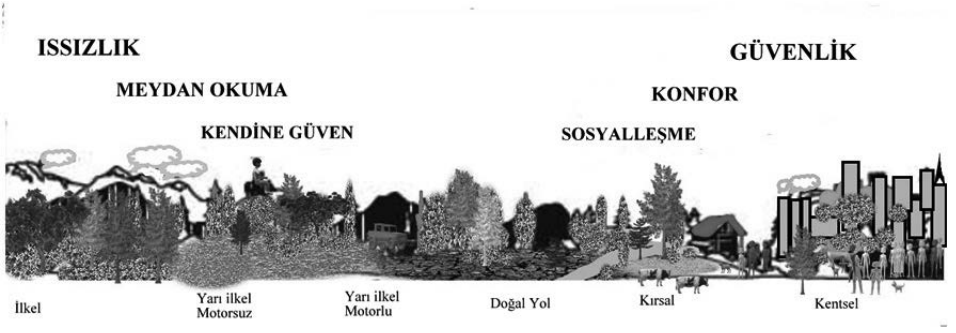
Tablo 2: Rekreasyon Fırsatının Temel Bileşenleri ve Birbirleriyle Olan Bağlantısı

<table>
<tr><td>Aktiviteler (Activities)</td><td colspan="2">Ortam (Settings)</td><td>Deneyim fırsatları (Experience Opportunities)</td><td>Yararlar</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Su temelli ve kara temelli birçok aktivite</td><td colspan="2">Fiziksel (The Physical Setting)</td><td rowspan="6">Çok boyutlu
Çok duyulu (sense)</td><td rowspan="6">Kişisel
Toplumsal
Ekonomik
Çevresel</td></tr>
<tr><td>1. Uzaklık (Remoteness)
2. Büyüklük (Size)
3. İnsan Varlığı (Evidence of Humans)</td><td>İnsan faaliyetinin neden olduğu çevresel değişikliklerin miktarı ile tanımlanır</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sosyal (The Social Setting)</td></tr>
<tr><td>4. Ölçülebilir Yoğunluk, Ziyaretçi Yoğunluğu</td><td>Kullanıcı yoğunluğu olarak ölçülür, bireyler ve gruplar arasındaki ilişki sıklığını ve etkileşimi gösterir</td></tr>
<tr><td colspan="2">Yönetimsel (The Managerial Setting)</td></tr>
<tr><td>5. Kısıtlamalar; Ziyaretçi Yönetimi</td><td>Davranış kısıtlamalarının sayısını ve türlerini yansıtır ve bir ROS haritası oluşturmak için fiziksel bir katman ve bir sosyal katmanla birleştirilebilir</td></tr>
<tr><td colspan="3">Yöneticilerin yönetiminde</td><td>Rekreasyon kullanıcısının tüketimi</td><td>Toplumsal kazanç</td></tr>
</table>

Kaynak: Aukerman, 2011 ve Zeng vd., 2021

Rekreasyon alanlarının planlaması ve yönetiminde birçok ülke yukarıda anlatılan yaklaşımları uygulamaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığının Ormancılık Servisi (The U.S. Department of Agriculture; USDA-Forest Service, 2017) Ulusal Rekreasyon Fırsat Spektrumu (ROS) Envanter Haritalaması Protokolü hazırlayarak rekreasyon fırsatları-

nın envanteri, haritalanması, sınıflaması ve yönetimi için bir çerçeve hazırlamıştır. 30 yılı aşan bir zamandır süregelen çalışmaların da nihai hâlidir. ROS Envanter Haritalama Protokolü, orman ve bölge rekreasyon planlamacıları ve uzmanları, peyzaj mimarları ve coğrafi bilgi sistemi (GIS) uzmanları tarafından hazırlanmaktadır. USDA'nın çerçeve protokolünde de ilkel alanlardan kentsel alanlara doğru gelişen altı sınıf yer almaktadır. Şekil 2'de ifade edildiği gibi spektrumda ilkelden kentsel sınıfa geçerken erişim düzeyi, gelişmiş servisler ve sosyalleşme düzeyi artmaktadır. Yine Şekil 2'de ifade edildiği gibi doğal ve yabanıl alanlarda (şekilde ilkel olarak ifade edilen) ziyaretçiler doğa ile baş başadır. Bu yalnızlık hissi aynı zamanda kişinin öz güvenini de artırmaktadır. Rekreasyon alanını kullanan için bir tür meydan okuma söz konusudur. Oysa kentsel alanlara yaklaştıkça kullanıcının konfor olanakları çoğalmakta, başka insanlarla iletişim kurma olanağı da fazlalaşmaktadır. Bu durum da kişinin kendini güvende hissetmesine yol açmaktadır.

Şekil 2: ROS Sınıfları; İlkel Alanlardan Kentsel Alanlara

Rekreasyon planlama ve yönetiminde izlenen yöntemler farklılaşsa da ortak ilkeleri benimsemektedirler. ROS ve ona dayalı geliştirilen tüm yaklaşımlar çerçeve niteliğindedir. Zaman içinde kapsamları genişleyerek büyüyen bu çerçeve yaklaşımların genel amaçları şunlardır:

⇨ Rekreasyon kaynaklarının ayrıntılı envanterinin çıkarılması, izlenmesinin ve kontrolünün sağlanması,

⇨ Rekreasyon fırsatlarının olduğu alanların veri tabanının coğrafi bilgi sistemine aktarılarak kalıcı olmasının sağlanması,

⇨ Belirlenen envanterlere göre, rekreasyon amaçlı planlamanın vizyonunu belirlenmesi,

⇨ Rekreasyon kaynakları konumlarına ve niteliğine göre planlanarak hem korunması hem de kullanılması,

⇨ Kapsamlı bir planlama için kentsel alanlardan kırsal alanlara (yabanıl yaşam alanları dâhil) sürdürülebilir yaklaşımların oluşturulması,

⇨ Rekreasyon olanaklarının olduğu tüm bölgede birbiri ile tutarlı, birbirini destekleyen faaliyetlerin sağlanması,

⇨ Rekreasyon fırsatlarının hem kara hem de su (deniz, göl, nehir, sulak alan) alanlarında varlığının korunarak kullanılması,

⇨ Rekreasyon kapasitesinin belirlenmesinde kademeli geçişlerin yapılması her geçiş alanı için yönetim kararlarının belirlenmesi,

⇨ Rekreasyonel kullanımlarda taşıma kapasitesinin sürdürülebilirliğin temel koşulu varsayımı ile hareket edilmesidir.

SONUÇ

Sanayi Devrimi sonrası toplumsal ve ekonomik dönüşüm toplumların sınıfsal yapısını etkilemiş ve yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. "Yeni orta sınıf" diye adlandırılan sınıf daha iyi yaşamayı ve daha iyi çevrelerde olmayı temel hak olarak kabul etmiş ve en önemlisi bu talebi kabul ettirmiştir. Sanayi Devrimi, kentlerin mekânsal yapısında köklü değişimlere de neden olmuştur. Özellikle daha iyi çevrede yaşamayı hak olarak gören toplumların taleplerine karşılık gelecek sağlıklı mekânsal dokunun olmaması değişimin ve dönüşümün gerekçelerini de oluşturmuştur. İlk dönüşüm sosyal ve ekonomik yapıda olurken ikincisi ise kentlerde olmuştur. Kentlerin değişmesini hızlandıran ise Sanayi Devrimi öncesinde var olan salgın hastalıklardır. Böyle bir ortamda halk sağlığı ve planlama disiplinlerin yaklaşımları da birbirini tamamlar hâle gelmiştir. Yeni orta sınıfın daha iyi yaşam beklentisi, kentlerin yüksek kalitede yeşil alanlar ve dolayısıyla parklara sahip ol-

masını zorlamıştır. Parklar veya rekreasyon alanları kapsamlı bir planlamanın parçası olarak mekânda yer almıştır. Aslında kent planlama da akılcı gerekçeler ile "temel hakları" sağlama görevini üstlenmiştir.

Ancak daha iyi bir çevrede yaşama hakkı ve beklentisi yeni bir talep değildir. İbn-i Haldun, 1330'lü yıllarda insanın kendini hem beden olarak hem de mental olarak geliştirme isteğini kuramsal olarak ortaya koymuştur. İbn-i Haldun'dan 6 bin yıl sonra ise başka bir coğrafyada başka bir bilim insanı da temel insan ihtiyaçları arasına bu insani ihtiyacı yerleştirmiştir. İnsanın kendini keşfetmesi, yenilemesi için kendisine zaman ayırması gerektiği iki farklı coğrafyada da benzer biçimde ifade edilmiştir. Maslow'un psikolog olması, bu temel ihtiyacın anlamını bir kez daha göstermektedir. Hem İbn-i Haldun hem de Maslow, rekreasyon kelimesini kullanmasa da tarif ettikleri rekreasyon kelimesinin tam karşılığıdır.

Rekreasyon alanlarında insanın kendini bulma, geliştirme talebi İbn-i Haldun'un kuramında da yer almasına rağmen çok daha eski tarihlere gittiği de tartışılmazdır. Ancak yeni olan, bu faaliyetlerin nasıl planlanacağı ve daha önemlisi nasıl yönetileceğidir.

Rekreasyon alanları, insanın kendisine ayırdığı zamanda gerçekleştirmek istediği faaliyetlerin mekânda iz düşümüdür. Mekân söz konusu olduğunda ise kent planlama disiplini yönlendirici ve yol göstericidir. Kent planlama eylemi farklı ölçeklerde farklı ismi alsa da yapılan eylem mekânın organizasyonudur. Bu mekân organizasyonunda da rekreasyon alanları yer almaktadır. Daha açık ifadeyle mekânsal planlarda, rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleşeceği rekreasyon fırsatları yer almaktadır.

Çok çeşitli ve çok ölçütlü rekreasyon alanları da birbirinden farklı niteliktedir. En önemli fark, erişebilirlikle ölçülmektedir. Kentsel alanlara yaklaştıkça riskleri de artmakta, tahrip edilme, yok olma tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Kentten uzaklaştıkça, yabanıl hayatın olduğu alanlar gidildikçe ise kontrol edilebilme zayıflıkları ortaya çıkmaktadır. Rekreasyon alanları aynı zamanda bioçeşitliliğin olduğu alanlar olup korunması gerekli alanlardır. Bu nedenle rekreatif kullanımlar dahi doğrudan tehdit hâline dönüşmektedir. Rekreasyon fırsatlarının korunması ve sürdürülmesi için de doğru planlanması ve yönetilmesi gerekmektedir.

Mekânsal planlamanın en önemli girdilerinden olan doğal çevrenin korunması ve doğru kullanılması için kent plancıları ve rekreasyon alan

planlamasında rol alacak peyzaj plancıların birlik çalışması, ortak deneyim ve bilgi havuzu paylaşması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aplet. G, Thomson. J & Wilbert. M. (2000) Indicators of wildness: Using attributes of the land to assess the context of wilderness In: McCool SF, Cole DN, Borrie WT, O'Loughlin J comps (eds). Wilderness science in a time of change conference—Volume 2: Wilderness within the context of larger systems; 1999 May 23–27; Missoula, MT. Proceedings RMRS-P-15-VOL-2. U.S. Department of Agriculture, Forest Service, (P:88-98) Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.researchgate.net/publication/255637287

Aukerman, R & Haas, G. (2011). Water and Land Recreation Opportunity Spectrum (WALROS) Users' Handbook, Second Edition ebook p:167 Erişim Adresi: (01.10.2021) https://www.usbr.gov/recreation/publications/WALROS_Handbook_2011.pdf

Aukerman, R., Haas, G., Lovejoy, V. & Welch, D. (2004). Water recreation opportunity spectrum (WROS) users' guidebook. Lakewood, CO: U.S. Department of the Interior, Bureau of Reclamation, Office of Program and Policy Services, Denver Federal Center, e-book p:110 Erişim Adresi: (01.10.2021) https://www.webpages.uidaho.edu/css386/Readings/WROS_Users_Guidebook.pdf

Brown, P. J., Driver, B. L. & McConnell, C. (1978). *The opportunity spectrum concept and behavioral information in outdoor recreation resource supply inventories: Background and application.* Forest Management Faculty Publications. p: 73-84;31. Erişim Adresi: (20.06.2021) https://scholarworks.umt.edu/forest_pubs/31

Carlino, G. A., Saiz, A. & Saiz, A. (2008) Beautiful city: Leisure amenities and urban growth (December 6, 2008). FRB of Philadelphia Working Paper No. 08-22, p:63 Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1280157 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1280157

Carver, S., Evans, A. & Frıtz, S. (2002). Wilderness attribute mapping in the United Kingdom. *International Journal of Wilderness*, 8(1), 24-29.

Clark, R. & Stankey, G. (1979). "The recreation opportunity spectrum: a framework for planning, management, and research. *USDA Forest Service General*. 98(28), Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.fs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/stelprdb5346574.pdf

Cordes, C.A. (2013). *Applications in recreation and leisure: For today and the future*. Erişim Adresi: (01.10.2021) https://www.sagamorepub.com/sites/default/files/2018-07/applicationsinrecli.pdf

Crawford, D. W., Jackson, E. L., & Godbey, G. (1991). A hierarchical model of leisure constraints. *Leisure Sciences*, *13*(4), 309-320.

Ferguson, L. (2017). *Mapping and managing natural and cultural assets.* p. 107 Erişim Adresi: (20.06.2021)

https://shape.interreg-npa.eu/subsites/SHAPE/WPt2_Capitalising_on_assets/DT2.1.1_Report_on_mapping_and_managing_assets_and_assessing_climate_change_impacts.pdf

Flanagan, T. & Anderson, S. (2008). Mapping perceived wilderness to support protected area management in the San Juan National Forest, Colorado. *Forest Ecology and Management,* 256, 1039-1048.

Hansan, J. (2013). Playground and recreation association of America. (1925). The beginning of the recreation movement in the United States. *Social Welfare History Project.* Erişim Adresi: (02.09.2021) http://socialwelfare.library.vcu.edu/youth/recreation-m ovement-in-the-united-states/

Huang, C. & Confer, J. (2009). Applying the tourism opportunity spectrum model in nature-based tourism management. *Managing Leisure* 14, 247 –257.

Ibrahım, H. (1989). *Ibn Khaldun 1337-1408 pioneers in leisure and recreation.* American Alliance for Health and Dance, Reston, VA. American Association for Leisure and Recreation. AAHPERD Publications, Waldorf. ISBN 0 88314-423-9 e- book. Erişim Adresi: (12.09.2021) https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED308157.pdf

Dehez, J. & Lyser, S. (2014). Combining multivariate analysis and cost analysis in outdoor recreation planning. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 7(8), 75–88.

Hendee J. C., Stankey G.H. & Lucas R. C. (1978) Wilderness management [Washington]: United States. Forest Service Supt. of Docs., 1978. 381 pages Erişim Adresi: (20.06.2021) https://archive.org/stream/wildernessmanage1365hend/wildernessmanage1365he nd_djvu.txt

Lisa, N., Tink, Danielle Peers, D., Candace I. J., Nykiforuk & Maria Mayan (2019). Rereading the history of recreation in Canada: Moving beyond the politics of health. *Leisure/Loisir*, 43(4), 445-457.

Lloyd, R D., & Fischer V. (1972). Dispersed versus concentrated recreation as forest policy. Paper presented to the Seventh World Forestry Congress. Buenos Aires, Argentina, Oct. 4-18.

Manning, R. E., Pettengill, P., & Reigner, N. (2012). Using indicators and standards of quality to guide transportation management in parks and public lands: A best practices manual. Bozeman, MT: Paul S. Sarbanes Transit in Parks Technical Assistance Center. p:87 Erişim Adresi: (12.09.2021) https://westerntransportationinstitute.org/wp-content/uploads/2018/02/TRIPTAC-Res-BestPractices_Management.pdf

McCool, S. F., Clark, R. N. & Stankey, G. H. (2007). An assessment of frameworks useful for public land recreation planning. Gen. Tech Rep. PNW-GTR-705. Portland, OR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station. 125 p. Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.fs.fed.us/pnw/pubs/pnw_gtr705.pdf

Mell, I. & Whitten, M. (2021). Access to nature in a post Covid-19 World: Opportunities for green infrastructure financing, distribution and equitability in urban planning. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 1527.

Metin, T.C. (2017) Rekreasyon firsat dağilimi ve planlamasinda yöntem arayişlari: Karaburun Yarımadası Örneği. Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Pekcan A. (2003). İhtiyaç kavrami ve İbn-i Haldun'un umran teorsine etkileri. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16(4), 524-532.

Pettengill, P. R. & Manning, R. E. (2011). A review of the recreation opportunity spectrum and its potential application to transportation in parks and public lands. Paul S. Sarbanes Transit in Parks Technical Assistance Center. Report to the U.S. Federal Lands Highway.e book P:51 Erişim Adresi: https://www.recpro.org/assets/Library/Visitor_Experience_Management/tros_lit_rev.pdf.pdf

RPA - The Nation's Renewable Resources United States. Forest Service 1975 RPA, the Nation's Renewable Resources; An Assessment, 1975: As Required by the Forest and Rangeland Renewable Resources Planning Act of 1974 (Classic Reprint) 374 sayfa Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.fs.fed.us/research/docs/rpa/pre-1989/rpa-1975.pdf

RPA - The Nation's Renewable Resources United States. Forest Service (1975). RPA, the Nation's Renewable Resources; An Assessment, 1975: As Required by the Forest and Rangeland Renewable Resources Planning Act of 1974 (Classic Reprint) 374 sayfa Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.fs.fed.us/research/docs/rpa/pre-1989/rpa-1975.pdf

Schwarz, C. F., Thor, E. C. & Elsner G. H. (1976). Wildland planning glossary. USDA Forest Serv. Gen Tech. Rep. PSW-13, 252 p. Pacific Southwest Forest and Range Exp. Stn., Berkeley, Calif Erişim Adresi: (11.09.2021) https://www.fs.fed.us/psw/publications/documents/psw_gtr013/psw_gtr013.pdf

Siehl, G. H. (2008). The policy path to the great outdoors a history of the outdoor recreation review commissions. Erişim Adresi: https://foresthistory.org/wp-content/uploads/2017/01/RFF-DP-08-44.pdf

Tekeli İ. (1980). Türkiye'de kent planlamasinin tarihsel kökleri. Gök, T (Ed.) *Türkiye'de imar planlamasi*, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 8-112.

Olson, C. E., J. T., Larry W., & Davis Hugh C. (1969). *Inventory of recreation sites photogram*. 561-568. Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.asprs.org › jun › 1969_jun_561-568

USDA Forest Service. (2017). National recreation opportunity spectrum (ros) inventory mapping protocol Erişim Adresi: (20.06.2021) https://www.fs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/fseprd628501.pdf

Veal, A. J. (1992). Definitions of leisure and recreation. *Australian Journal of Leisure and Recreation*, 2(4), 44-48.

Warzecha C., Manning R., Lime D., & Freimund W., (2001). Diversity in outdoor recreation: planning and managing a spectrum of visitor opportunities in and among parks, *The George Wright Forum* 18(3), 99-111. Published By: George Wright Society.

Watson A., Martin S, Christensen N., Fauth G. & Williams D. (2015). The relationship between perceptions of wilderness character and attitudes toward management intervention to adapt biophysical resources to a changing climate and nature restoration at Sequoia and Kings Canyon National Parks. *Environmental Management*, 56, 653–663.

WHO (2005). Bulletin of the World Health Organization November 2005 83

Zeng, W.; Zhong, Y.; Li, D.; Deng, J. (2021). Classification of recreation opportunity spectrum using night lights for evidence of humans and poi data for social setting. *Sustainability,* 13, 7782.

Zorlu, A. (2020). Gereksinimlerin, ihtiyaçlarin ve arzularin dönüşümü bağlaminda İbn Haldun'un ihtiyaçlar kurami. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 487-528.

İnternet Kaynakları

https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/recreation. Erişim tarihi: 01.10.2021

https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/recreation Erişim Tarihi: 03.10.2021

https://www.fs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/fseprd628501.pdfThe U.S. Department of Agriculture; USDA- Forest Service;2017 Erişim Tarihi: 08.09.2021.